



ความเป็นมาของธนาคารพาณิชย์ไทย

๑ อุตสาหกรรมธนาคารเริ่มนำเข้ามาใช้ในประเทศไทย ในราวปี พ.ศ. ๒๔๓๑ ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีนโยบายเปิดประเทศเพื่อค้าขายกับประเทศตะวันตกราว ๒-๓ ทศวรรษ โดยมีธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้เป็นธนาคารแห่งแรกที่เปิดดำเนินการขึ้น เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๑ ในขณะที่ธนาคารนี้ได้ทำหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกในการติดต่อค้าขายระหว่างสหราชอาณาจักรและประเทศตะวันตก ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ลงพระนามในสนธิสัญญาทางการค้าอย่างเป็นทางการกับสหราชอาณาจักร

ตลอดช่วงระยะเวลา ๘๐ ปีที่ผ่านมา อุตสาหกรรมธนาคารในประเทศไทยต้องประสบกับเหตุการณ์ที่สำคัญ ๆ ถึง ๔ ประการ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาการของธนาคาร วิวัฒนาการของอุตสาหกรรมธนาคารของไทย มีส่วนคล้ายคลึงกับของสหราชอาณาจักร โดยมีขั้นตอนการวิวัฒนาการเป็น ๔ ช่วงคือ

ในช่วงแรก อยู่ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๑-พ.ศ. ๒๔๘๔ หรือตั้งแต่ช่วงที่ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ได้ตั้งสาขาขึ้นในประเทศไทย จนกระทั่งถึงเริ่มเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ขึ้น ภายในช่วงเวลานี้ อุตสาหกรรมธนาคารอยู่ในความควบคุมของธนาคารต่างประเทศ ครอบคลุมจนกระทั่งตอนท้ายของช่วงเวลานี้ ปรากฏว่าประเทศไทยมีธนาคารพาณิชย์อยู่ทั้งสิ้น ๑๒ แห่ง โดยที่เป็นสาขาของธนาคารต่างประเทศเสีย ๗ แห่ง โดยที่ ๓ แห่งเป็นของสหราชอาณาจักร ๒ แห่งเป็นของประเทศจีน ของประเทศฝรั่งเศสและญี่ปุ่นอย่างละแห่งที่เหลืออีก ๔ แห่งเป็นของธนาคารของคนไทย อย่างไรก็ตาม ธนาคารของคนไทยเหล่านี้ส่วนใหญ่จะมีชาวยุโรปเป็นผู้ดำเนินงาน กิจกรรมของธนาคารในช่วงนั้นส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อเพิ่มความสะดวกในด้านการค้าระหว่างประเทศและการส่งเงินกลับประเทศต้นสังกัดโดยเฉพาะธนาคารจีน

ฉนิมิตร นนทพันธุ์. "การธนาคารในประเทศไทย" วารสารของธนาคารไทย (มีนาคม ๒๕๒๒): ๓๘-๔๐.

ตารางที่ ๑

ธนาคารพาณิชย์ที่ตั้งขึ้นระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๓๑-๒๔๘๔

ชื่อธนาคาร	ชาติ	ปีที่ดำเนินการ(พ.ศ.)
๑. ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ จำกัด	อังกฤษ	๒๔๓๑
๒. ธนาคารชาร์เตอร์	อังกฤษ	๒๔๓๗
๓. ธนาคารแห่งอินโดจีน จำกัด	ฝรั่งเศส	๒๔๔๐
๔. ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด	ไทย	๒๔๔๔
๕. ธนาคารซีไอทอง จำกัด	จีน	๒๔๔๔
๖. ธนาคารกวางตุ้ง จำกัด	จีน	๒๔๖๒
๗. ธนาคารเมอร์แคนไทล์ จำกัด	อังกฤษ	๒๔๖๖
๘. ธนาคารหวังหลี จำกัด	ไทย	๒๔๗๖
๙. ธนาคารตันเป็งชวน จำกัด	ไทย	๒๔๗๗
๑๐. ธนาคารโยโกฮามา จำกัด	ญี่ปุ่น	๒๔๗๙
๑๑. ธนาคารเอเชีย จำกัด	ไทย	๒๔๘๒
๑๒. ธนาคารนครหลวงไทย จำกัด	ไทย	๒๔๘๔

ช่วงที่ ๒ อยู่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งเป็นช่วงที่สั้นมาก แต่กลับเป็นช่วงที่อุตสาหกรรมการธนาคารมีการพัฒนาอย่างจริงจังที่สุด ภายในช่วงระยะเวลาจากปี พ.ศ. ๒๔๘๕-๒๔๘๘ อุตสาหกรรมนี้ได้เปลี่ยนมือผู้ดำเนินการ จากชาวต่างประเทศมาเป็นคนไทยมากขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากที่ญี่ปุ่นได้เข้ายึดประเทศไทย เพื่อเป็นทางผ่านในการเดินทางทำให้ธนาคารต่างประเทศต้องปิดสาขาภายในประเทศไทยของตนเอง โอกาสนี้จึงนับได้ว่าเป็นโอกาสทองของรัฐบาลไทยและนักธุรกิจไทย ทำให้เกิดธนาคารพาณิชย์ใหม่เพิ่มขึ้นอีก ๕ แห่ง เพื่อทดแทนธนาคารต่างประเทศที่ปิดตัวเองลง

ตารางที่ ๒

รายชื่อธนาคารพาณิชย์ที่ก่อตั้งขึ้นในช่วง พ.ศ. ๒๔๘๕-๒๔๘๘

ชื่อธนาคาร	ชาติ	ปีที่เปิดดำเนินการ(พ.ศ.)
๑. ธนาคารมณฑล จำกัด	ไทย	๒๔๘๕
๒. ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ จำกัด	ไทย	๒๔๘๗
๓. ธนาคารกรุงเทพ จำกัด	ไทย	๒๔๘๗
๔. ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด	ไทย	๒๔๘๘
๕. ธนาคารกลีกรไทย จำกัด	ไทย	๒๔๘๘

ช่วงที่ ๓ อยู่ในช่วงการสิ้นสุดลงของสงครามโลกครั้งที่ ๒ จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๐๕
 ในช่วงนี้ ปรากฏว่า ธนาคารต่างประเทศได้กลับเข้ามาเปิดสาขาภายในประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง
 ปรากฏว่ามีธนาคารที่เปิดใหม่ในช่วงนี้ทั้งสิ้น ๑๒ แห่ง โดยที่เป็นธนาคารของคนไทย ๗ แห่ง
 ที่เหลือเป็นสาขาของธนาคารจากต่างประเทศ

ตารางที่ ๓

รายชื่อธนาคารพาณิชย์ที่ก่อตั้งขึ้นในช่วง พ.ศ. ๒๔๙๐-๒๕๐๓

ชื่อธนาคาร	ชาติ	ปีที่เปิดดำเนินการ (พ.ศ.)
๑. ธนาคารแห่งอินโดจีน จำกัด	จีน	๒๔๙๐
๒. ธนาคารอินเดียโอเวอร์ซี จำกัด	อินเดีย	๒๔๙๐
๓. ธนาคารแหลมทอง จำกัด	ไทย	๒๔๙๑
๔. สหธนาคาร จำกัด	ไทย	๒๔๙๒
๕. ธนาคารไทยหนู จำกัด	ไทย	๒๔๙๒
๖. ธนาคารฮอลันดา	ฮอลันดา	๒๔๙๒
๗. ธนาคารแห่งอเมริกา	สหรัฐอเมริกา	๒๔๙๒
๘. ธนาคารเกษตร จำกัด	ไทย	๒๔๙๓
๙. ธนาคารศรีนคร จำกัด	ไทย	๒๔๙๓
๑๐. ธนาคารมิตรชัย จำกัด	ญี่ปุ่น	๒๔๙๕
๑๑. ธนาคารทหารไทย จำกัด	ไทย	๒๕๐๑
๑๒. ธนาคารมหานคร จำกัด	ไทย	๒๕๐๓

ช่วงที่ ๔ จัดได้ว่าเป็นยุคใหม่ของอุตสาหกรรมการธนาคารของไทย ในราวปลายปี พ.ศ. ๒๔๙๓ อุตสาหกรรมการธนาคารของไทย ได้เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยมีขอบข่าย การดำเนินงานทางธุรกิจอย่างกว้างขวาง รัฐบาลไทยในขณะนั้นจึงเห็นว่าควรจะมีกฎหมายการ ธนาคารพาณิชย์ขึ้น เพื่อควบคุมและรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรมนี้ จึงเป็นอันว่าพระราช บัญญัติการธนาคารพาณิชย์ ได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยในช่วงที่ ๔ นี้เอง พระราช บัญญัติการธนาคารพาณิชย์ที่ประกาศใช้ในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ นี้ ยังคงมีผลบังคับใช้มาจนถึงปัจจุบัน

ตารางที่ ๔

รายชื่อธนาคารพาณิชย์ที่ก่อตั้งขึ้นในช่วง พ.ศ. ๒๕๐๕-๒๕๒๑

ชื่อธนาคาร	ชาติ	ปีที่เปิดดำเนินการ(พ.ศ.)
๑. ธนาคารโตเกียว	ญี่ปุ่น	๒๕๐๕
๒. ธนาคารเซสแมนฮัตตัน	สหรัฐอเมริกา	๒๕๐๗
๓. ธนาคารสหมาลาโย	มาเลเซีย	๒๕๐๗
๔. ธนาคารเอเชียทรัสต์ จำกัด	ไทย	๒๕๐๘
๕. ธนาคารกรุงไทย จำกัด	ไทย	๒๕๐๘
๖. ธนาคารยูโรเปียนเอเชียียน	เยอรมัน	๒๕๒๑

ในช่วงระยะเวลา ๑๖ ปี ภายหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ อุตสาหกรรมการธนาคารของไทย ได้เจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วที่สุดอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ยอดเงินฝากและทรัพย์สินทั้งสิ้นของอุตสาหกรรมนี้สูงถึง ๑๗ เท่า และทุนเพิ่มขึ้นอีก ๑๖ เท่า โดยที่ในปลายปี พ.ศ. ๒๕๒๐ มีสาขาของธนาคารพาณิชย์รวมทั้งสิ้น ๑,๒๐๐ แห่ง

ตารางที่ ๕

สถิติที่สำคัญของอุตสาหกรรมธนาคารไทยช่วง พ.ศ. ๒๕๐๕-๒๕๒๐

	พ.ศ. ๒๕๐๕	พ.ศ. ๒๕๒๐	จำนวนเท่าที่เพิ่มขึ้น (ล้านบาท)
๑. เงินฝากทั้งสิ้น	๗,๕๘๑	๑๒๙,๔๘๙	๑๗.๑
๑.๑ ธนาคารของคนไทย	๖,๕๖๔	๑๒๔,๑๒๙	๑๙.๒
๑.๒ ธนาคารสาขาของต่างประเทศ	๑,๑๑๗	๕,๓๖๐	๔.๘
๒. เงินปล่อยกู้ทั้งสิ้น	๘,๗๓๓	๑๔๖,๘๒๗	๑๖.๘
๒.๑ ธนาคารของคนไทย	๖,๙๑๗	๑๓๕,๙๓๔	๑๙.๗
๒.๒ ธนาคารสาขาของต่างประเทศ	๑,๘๑๖	๑๐,๘๙๓	๖.๐
๓. ทุนในการดำเนินงาน	๗๗๔	๑๒,๑๒๐	๑๕.๗
๔. จำนวนสาขาทั่วประเทศ	๔๒๔	๑,๑๘๔	๒.๘

ที่มา: รายงานเศรษฐกิจรายเดือนธนาคารแห่งประเทศไทย

ความเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมธนาคารของไทยในช่วง ๒ ทศวรรษที่ผ่านมา มีผลสำเร็จอย่างยิ่งต่อการดึงเงินฝากจากตลาดการเงินนอกระบบ ให้เข้ามาสู่ระบบธนาคาร โดยเฉพาะจากตลาดการเงินนอกระบบในต่างจังหวัด และมีส่วนผลักดันอย่างมากต่อความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจไทยที่เพิ่มกว่า ๗% ในระยะนั้น ในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ปรากฏว่ามีสาขาธนาคารทั่วประเทศ ๓๕๑ แห่งเท่านั้น โดยที่ ๑๑๓ แห่งเป็นสาขาที่ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพฯ จนกระทั่งปลายเดือนมกราคม ๒๕๒๑ ปรากฏว่ามีสาขาธนาคารทั่วประเทศถึง ๑,๓๐๙ แห่ง โดยมีสาขารอบนอกกรุงเทพฯ ถึง ๔๔๘ แห่ง

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง ในตารางที่ ๕ ที่เงินปล่อยกู้มีจำนวนเงินมากกว่าเงินคือ เมื่อผู้ใช้บริการขอเบิกเกินบัญชีไปจำนวน แต่ภายหลังผู้ใช้บริการมิได้เบิกเกินบัญชีครบตามจำนวนที่ขอไป ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เงินปล่อยกู้ของธนาคารมียอดมากกว่าเงินฝาก

จากการเปรียบเทียบบริการที่ธนาคารจัดให้แก่ประชาชนปรากฏว่าโดยเฉลี่ยแล้ว ในปี ๒๕๐๓ สาขาธนาคาร ๑ แห่งต้องให้บริการแก่ประชาชนถึง ๗๕,๐๐๐ คน แต่ในปี ๒๕๒๑ สาขาธนาคาร ๑ แห่ง ต้องให้บริการแก่ประชาชนเพียง ๓๕,๔๐๐ คน ซึ่งนับได้ว่าเป็นผลสำเร็จอย่างมากต่อธนาคารในการให้บริการแก่ประชาชน โดยเฉพาะประชาชนในเขตรอบนอกกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด จากตารางที่ ๖ จะเห็นได้ว่าเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๓ สาขาธนาคารต่างจังหวัด ๑ แห่ง จะต้องให้บริการแก่ประชาชนโดยเฉลี่ย ๑๐๑,๓๕๐ คน แต่เมื่อสิ้นปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ได้ลดลงเหลือ ๔๕,๘๐๐ คน ขณะเดียวกันในปี ๒๕๐๓ ธนาคารมีสาขาในต่างจังหวัดทั้งสิ้น ๒๓๘ แห่ง แต่เมื่อถึงสิ้นปี ๒๕๒๑ ได้เพิ่มขึ้นถึง ๘๘๓ แห่ง สถิติต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเครื่องชี้ได้ว่า การระดมเงินจากผู้ฝากไปสู่มือผู้ลงทุนนั้น กระทำโดยผ่านตลาดการเงินในระบบมากขึ้น โดยส่วนใหญ่แล้วกระทำโดยใช้บริการจากธนาคารพาณิชย์ สิ่งที่ยืนยันความจริงในข้อนี้ได้เพิ่มขึ้น สามารถดูได้จากข้อมูล ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ กล่าวคือ ยอดเงินฝากทั้งสิ้นที่ได้จากต่างจังหวัดมีจำนวน ๑,๘๔๘ ล้านบาท หรือประมาณ ๓๐.๒% ของยอดเงินฝากของกรุงเทพฯ แต่เมื่อสิ้นเดือนตุลาคม ปรากฏว่ายอดเงินฝากที่ได้จากต่างจังหวัดเพิ่มขึ้นเป็น ๕๔.๗% ของยอดเงินฝากที่ได้จากกรุงเทพฯ โดยที่เงินฝากที่ได้จากต่างจังหวัดที่เป็นตัวเงินมีจำนวนถึง ๕๖,๖๔๔ ล้านบาท

ตารางที่ ๖

แสดงการกระจายของสาขาธนาคารพาณิชย์ในกรุงเทพมหานคร

ปี	จำนวนสาขาธนาคาร	จำนวนประชากรต่อสาขา
๒๕๐๓	๑๑๓	๑๘,๔๐๐
๒๕๒๑	๔๐๖	๑๒,๓๒๐

ตารางที่ ๗

แสดงการกระจายของสาขาธนาคารพาณิชย์ในต่างจังหวัด

ปี	จำนวนสาขาธนาคาร	จำนวนประชากรต่อสาขา
๒๕๐๓	๒๓๘	๑๐๑,๓๕๐
๒๕๒๑	๘๘๓	๔๕,๘๐๐

ธนาคารพาณิชย์จัดได้ว่าเป็นสถาบันการเงินที่มีความสำคัญที่สุดในประเทศไทย เมื่อสิ้นปี ๒๕๒๑ ปรากฏว่ายอดเงินฝากและยอดรวมทรัพย์สินของระบบธนาคารสูงถึง ๑๗๘,๓๗๔ และ ๒๓๔,๒๕๕ ล้านบาท ตามลำดับ ปัจจุบัน ประเทศไทยมีธนาคารพาณิชย์ทั้งสิ้น ๓๖ แห่ง เป็นธนาคารของคนไทยเสีย ๑๖ แห่ง อีก ๑๔ แห่ง เป็นธนาคารของต่างประเทศที่มาเปิดสาขาคำเนินการในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม สาขาของธนาคารต่างประเทศเหล่านี้มีบทบาทน้อยมากต่อระบบเศรษฐกิจของไทย กล่าวคือ ในตอนปลายปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ปรากฏว่ายอดเงินฝากทั้งสิ้นของธนาคารต่างประเทศมีเพียง ๕,๘๒๕ ล้านบาท หรือ ๓% ของยอดเงินฝากทั้งสิ้นของระบบธนาคาร และทรัพย์สินทั้งสิ้นมีเพียง ๑๔,๕๐๖ ล้านบาท หรือ ๖% ของระบบธนาคารเท่านั้น

การขยายตัวอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจไทย โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๓ และการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของภาคอุตสาหกรรม จนถือได้ว่าเป็นภาคเศรษฐกิจที่ใหญ่เป็นที่สองของประเทศ รองมาจากภาคเกษตรกรรมกล่าวคือในปลายปี พ.ศ. ๒๕๒๐ มูลค่าทางบัญชีรายได้ประชาชาติของผลิตภัณฑ์ภาคอุตสาหกรรม มีมูลค่าถึง ๒๐% ของผลิตภัณฑ์มวลรวมที่ผลิตขึ้นในประเทศ สิ่งเหล่านี้ได้นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ภาคการเงินมากขึ้น ในปัจจุบันกลุ่มธนาคารและสถาบันการเงินต่าง ๆ มีขอบข่ายการดำเนินงานทางการเงินอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เพื่อตอบสนองต่อความต้องการเงินทุนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจทั้งภาคเกษตรกรรมและภาคอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ภาคเกษตรกรรม นอกเหนือจากธนาคารพาณิชย์ และธนาคารออมสินแล้ว ในปัจจุบัน ได้มีสถาบันการเงินอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีก เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ธนาคารอาคารสงเคราะห์ สถาบันการเงินและหลักทรัพย์ร่อยกว่าแห่ง ตลอดจนตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ถึงแม้ว่าจะมีสถาบันการเงินและหลักทรัพย์เปิดดำเนินการขึ้นอย่างมากมาย

แต่ทว่า ธนาคารพาณิชย์ก็ยังคงเป็นสถาบันหลักในการทำหน้าที่รวบรวมเงินออมและให้การสนับสนุนภาคการเกษตร อุตสาหกรรม และการค้า หลักฐานที่สามารถนำมายืนยันได้คือ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ๖๘% ของเงินออมของประชาชน กระทำโดยผ่านธนาคารพาณิชย์

ตารางที่ ๘

แสดงถึงการปล่อยสินเชื่อสู่ภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ ของธนาคารพาณิชย์ทั้งระบบ

เมื่อเดือน กันยายน ๒๕๒๑

ภาคเศรษฐกิจ	จำนวนเงินที่ให้สินเชื่อ (ล้านบาท)	เปอร์เซ็นต์
๑. เกษตรกรรม	๘,๓๑๖	๕.๗
๒. เมืองแร่	๘๖๑	๐.๖
๓. อุตสาหกรรม	๒๘,๒๐๔	๑๙.๔
๔. การก่อสร้าง	๗,๗๖๔	๕.๓
๕. บริการ	๕,๘๙๒	๔.๑
๖. การสั่งเข้า	๑๕,๘๘๑	๑๐.๙
๗. การส่งออก	๑๔,๓๙๗	๙.๙
๘. การค้าปลีกและค้าส่ง	๓๕,๘๔๙	๒๔.๗
๙. ภาคสาธารณะ	๓,๖๗๘	๒.๕
๑๐. อื่น ๆ	๒๔,๓๕๗	๑๖.๘
รวม	๑๔๕,๓๐๐	๑๐๐.๐

ที่มา: รายงานเศรษฐกิจรายเดือน ธนาคารแห่งประเทศไทย

โครงสร้างของธนาคารพาณิชย์

ธนาคารพาณิชย์ในปัจจุบัน มีลักษณะแบบแม่ลูกคือ มีสำนักงานใหญ่ และสาขาทั้งที่อยู่
ในและนอกประเทศ สำนักงานใหญ่นั้นเปรียบเสมือนมันสมอง เป็นผู้วางแผนงาน ควบคุมบัญชีงาน
โดยมีหน่วยงานที่จัดแบ่งออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ เข้าร่วมปฏิบัติงานและรับผิดชอบในขอบเขตที่กำหนดไว้
ในที่นี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงเพียงโครงสร้างของงานธนาคารพาณิชย์ขนาดกลาง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่แบ่ง
องค์งานออกเป็นฝ่ายคือ

๑. ฝ่ายการเงิน
๒. ฝ่ายการค้า
๓. ฝ่ายตรวจสอบ
๔. ฝ่ายประมวลบัญชี
๕. ฝ่ายอำนวยความสะดวกสาขา
๖. ฝ่ายการต่างประเทศ
๗. ฝ่ายกฎหมาย
๘. ฝ่ายอำนวยความสะดวกกลาง
๙. ฝ่ายเลขาธิการ
๑๐. ฝ่ายการพนักงาน
๑๑. ฝ่ายวิจัยและวางแผน
๑๒. ฝ่ายประชาสัมพันธ์

หน่วยงานทั้ง ๑๒ ฝ่ายนี้ บางธนาคารมีครบทุกฝ่ายบางธนาคารอาจมีเท่าที่จำเป็น
โดยจัดตั้งองค์งานที่มีปริมาณน้อย ขึ้นเป็นเพียงส่วน หรือหน่วย หรือรวมสายงานนั้นเข้ากับองค์งาน
ในฝ่ายอื่นดังที่ได้กล่าวในข้างต้น

สุณีย์ ชัยทวีโชค (นามแฝง). "องคัพยพของธนาคารพาณิชย์" วารสารของธนาคาร
ไทย (มิถุนายน ๒๕๒๒): ๔๒-๕๐.



งานของแต่ละฝ่าย

๑. ฝ่ายการเงิน

ฝ่ายการเงินหมายถึง ฝ่ายเงินฝากและการเงิน รวมทั้งการบัญชีในสำนัก หรืออื่น ๆ ที่มีหน้าที่รับจ่ายเงิน ตรวจสอบคัดถอนบัตร นำเงินไปฝากหรือถอนเงินจากธนาคารแห่งประเทศไทย รับเงินจากสาขา และนำเงินส่งให้สาขาในเขตนครหลวง ซึ่งขอเบิกเข้ามา ธนาคารบางแห่งได้แบ่งงานนี้ออกเป็นงานย่อย เรียกว่า ส่วน หน่วย หรือ กองแผนก ดังนี้

๑.๑ ส่วนการเงิน ทำหน้าที่เกี่ยวกับการรับฝากเงินทั้งเงินสด เช็ค และจ่ายเงินตามคำสั่ง หรือใบถอนเงิน ควบคุมบัญชีเงินสด การขนเงินจากสาขาไปสำนักงานใหญ่ จากสำนักงานใหญ่ไปให้สาขา หรือไปฝากธนาคารแห่งประเทศไทย ฯลฯ

๑.๒ ส่วนเงินฝากกระแสรายวัน มีหน้าที่เกี่ยวกับเงินฝากกระแสรายวัน การควบคุมบัญชี การเบิกเงินเกินบัญชี การตรวจลายเซ็นบุคคล ฯลฯ

๑.๓ ส่วนหักบัญชี มีหน้าที่เกี่ยวกับเช็ค เคลียริงงาเข้าและออก เช็คคืน เช็คเคลียริงภายในสำนักงานใหญ่ ควบคุมบัญชีเคลียริง

๑.๔ ส่วนเงินฝากประจำ มีหน้าที่เกี่ยวกับการเงินฝากประเภทต่าง ๆ เช่น เงินฝากประจำ สะสมทรัพย์ ออมทรัพย์ (ชื่อเงินฝากประเภทต่าง ๆ แต่ละธนาคารมีชื่อเฉพาะไม่เหมือนกัน แต่วิธีปฏิบัติและดอกเบี้ยต้องเป็นไปตามกฎหมายเช่นเดียวกัน)

๑.๕ อื่น ๆ ธนาคารบางแห่งอาจเรียกชื่อ และจัดตั้งหน่วยงานย่อยมากกว่านี้หรือน้อยกว่านี้ งานด้านการเงินนี้นับเป็นหัวใจของสาขาธนาคาร ดังนั้นเราจะเห็นว่าโครงสร้างของสาขาธนาคารมีลักษณะเด่นในส่วนของฝ่ายการเงิน ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อของฝ่ายอำนวยการสาขาต่อไป

๒. ฝ่ายการค้า

ฝ่ายการค้ามีหน้าที่อำนวยความสะดวกและช่วยเหลือลูกค้าให้ได้รับบริการจาก ธนาคาร เช่น บริการด้านสินเชื่อ ทั้งในด้านอุตสาหกรรม ก่อสร้าง เกษตร ส่วนบุคคล ตลอดจนคลังสินค้า ซื้อลดตั๋วเงิน พิจารณาเปิดเครดิต การทำทรัสต์รีซิท การเรียกเก็บเงินตามตั๋วต่างประเทศ ออกหนังสือค้ำประกันต่าง ๆ รายงานเกี่ยวกับฐานะลูกค้าและภาวะการค้าทั่วไป ฯลฯ

สำหรับธนาคารที่มีปริมาณงานบางอย่างมากจะแยกงานฝ่ายการค้า เป็น ฝ่ายสินเชื่อ ฝ่ายบริการเรียกเก็บเงินและเงินโอน ฝ่ายการต่างประเทศ ฝ่ายค้าประกัน

ฝ่ายสินเชื่อ มีหน้าที่เกี่ยวกับการตรวจสอบประเมินราคาหลักประกัน ดำเนินการ ทะเบียนเกี่ยวกับหลักประกัน ดำเนินการทางทะเบียนเกี่ยวกับหลักประกัน จัดทำนิติกรรมต่าง ๆ จัดทำบัญชีเงินกู้ ตัวเงินซื้อลด บัญชีสินเชื่อเพื่อการเคหะ ทำรายงานต่าง ๆ อำนวยความสะดวก และให้รายละเอียดเกี่ยวกับบริการให้กู้ยืมประเภทต่าง ๆ

ฝ่ายบริการเรียกเก็บและเงินโอน อำนวยความสะดวกแก่ลูกค้าที่มาใช้บริการนี้ โดยมีหน้าที่เกี่ยวกับการให้บริการเรียกเก็บเช็คขาเข้าและขาออก การลงทะเบียนเช็คเรียกเก็บการ แจ้งยอดและคิดค่าธรรมเนียมเช็คเรียกเก็บ การปรับเช็คเรียกเก็บที่แจ้งช้าเกินกำหนด การรับ ส่งเช็คเรียกเก็บที่สำนักหักบัญชี บริการโอนเงินในประเทศ เก็บเงินตามตัวเงิน ฯลฯ

ฝ่ายค้าประกัน มีหน้าที่ออกหนังสือค้ำประกันหนังสือรับรอง ออกเลตเตอร์ออฟเครดิต ในประเทศ ติดตามทวงถามหนี้ตามสัญญาค้ำประกัน จัดทะเบียนหนังสือค้ำประกันและหลักทรัพย์ วางเป็นหลักประกัน ฯลฯ

ฝ่ายต่างประเทศ รายละเอียดในหัวข้อฝ่ายการต่างประเทศ (ข้อ ๖)

๓. ฝ่ายตรวจสอบ มีหน้าที่ตรวจสอบทรัพย์สิน หนี้สิน รายได้รายจ่าย เอกสารหลักฐาน ต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบบันทึกการลงบัญชีในต่างประเทศ ของสำนักงานใหญ่ ตรวจสอบการปฏิบัติงาน ต่างๆ ของสำนักงานใหญ่และสาขา การปล่อยสินเชื่อของสาขา ให้คำแนะนำการปฏิบัติงานแก้ไข ข้อผิดพลาดควบคุมการปฏิบัติบัญชีให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ที่ใช้อยู่ วิเคราะห์และ รายงานระเบียบการปฏิบัติงาน ฯลฯ ฝ่ายตรวจสอบอาจแยกงานของฝ่ายเป็น ส่วนตรวจสอบ สำนักงานใหญ่ ตรวจสอบสาขาเขตเคลียร์ริงสาขาต่างจังหวัด ส่วนวิเคราะห์และรายงาน ส่วนตรวจสอบสินเชื่อ ส่วนตรวจสอบทั่วไป และอื่น ๆ ฯลฯ

๔. ฝ่ายประมวลบัญชี มีหน้าที่ควบคุมเงินฝากทั้งหมด เก็บรักษาเอกสารและการจัด บัญชีของลูกค้า คำนวณดอกเบี้ยเงินฝาก ทำรายงานเกี่ยวกับการซื้อขายเงินตราต่างประเทศ ส่งธนาคารแห่งประเทศไทย ฯลฯ ฝ่ายประมวลบัญชีกลางบางธนาคารอาจแยกหรือใช้ว่า ฝ่าย บงประมาณ หรือสำนักงบประมาณ หรือส่วนบัญชีในประเทศ ฝ่ายประมวลบัญชีแยกงานออกได้ดังนี้

ส่วนบัญชีในประเทศ มีหน้าที่ลงบัญชีแยกประเภททั่วไปของสำนักงานใหญ่ ผ่านบัญชีระหว่างสาขา สาขากับสำนักงานใหญ่ จัดทำสมุดบัญชีช่วยเพื่อคุมยอดบัญชีสาขาทั้งหมดและอื่น ๆ ฯลฯ

ส่วนบัญชีต่างประเทศ มีหน้าที่จัดทำและควบคุมบัญชี เกี่ยวกับสินค้าเข้าและสินค้าออก จัดทำและควบคุมบัญชีเงินฝากของธนาคารในต่างประเทศ งบกระทบยอด บัญชีอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับธุรกิจต่างประเทศ ออกงบทดลองประจำวันของต่างประเทศและรายงานฐานะการเงินต่างประเทศ

ส่วนงบบัญชีและรายงาน มีหน้าที่วางแบบและระเบียบปฏิบัติทางบัญชี ควบคุมบัญชีต่าง ๆ เกี่ยวกับหนี้สินและทรัพย์สิน บัญชีรายได้รายจ่าย จัดทำงบดุล งบประมาณ รายงานตรวจสอบและรวบรวมบัญชี และอื่น ๆ ฯลฯ

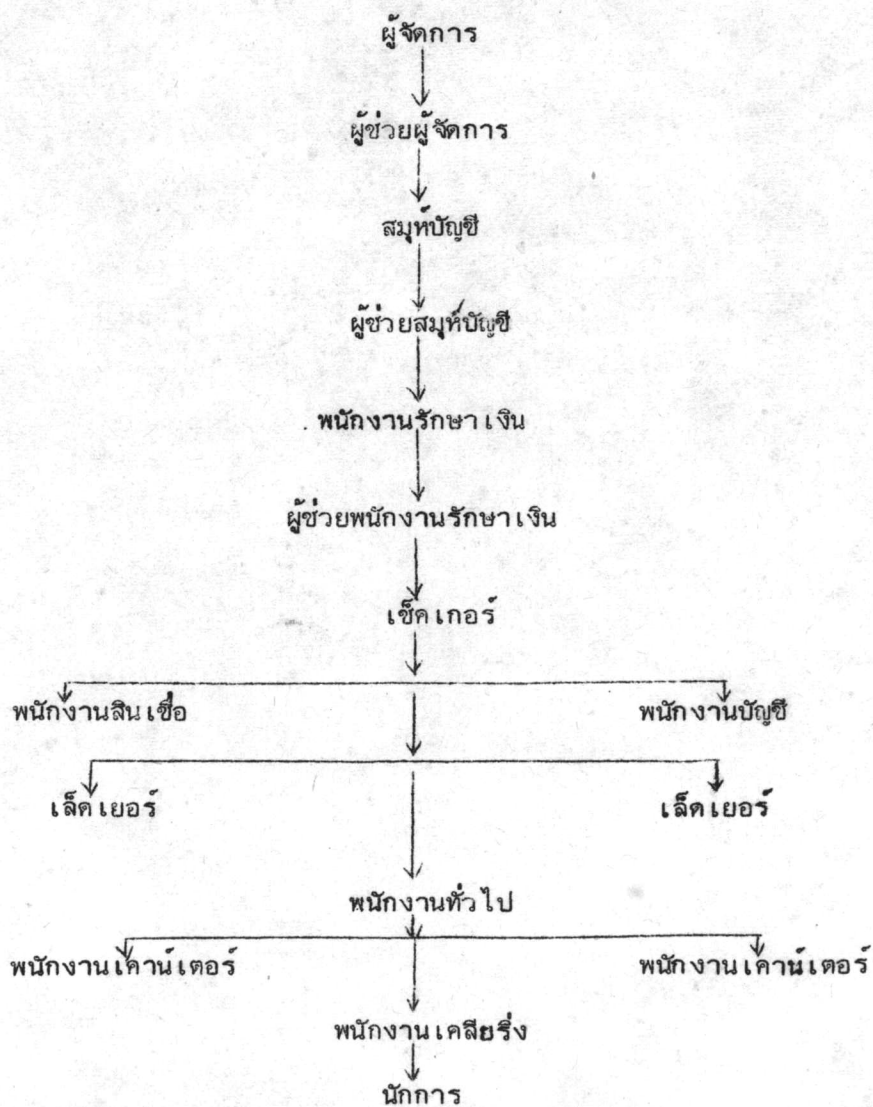
๕. ฝ่ายอำนวยการสาขา ธนาคารบางแห่งใช้ชื่อฝ่ายอำนวยการสาขาว่า ฝ่ายกิจการสาขาหรือด้านกิจการสาขา หรืออื่น ๆ ซึ่งมีหน้าที่ประสานงานระหว่างสำนักงานใหญ่กับสาขาในประเทศ วางระเบียบปฏิบัติและคุมอัตราค่าส่งของสาขา ตรวจสอบรายงานต่าง ๆ ของสาขา ตรวจสอบบัญชีสาขา เตรียมการขยายสำนักงานสาขา รวบรวมหลักฐานเอกสารหนังสือเข้าและออก โอนเงินระหว่างสำนักงานใหญ่กับสาขาในประเทศ (บางแห่งตั้งเป็นฝ่ายโอนเงินโดยเฉพาะ) ปลดปล่อยสินเชื่อสาขาโดยการพิจารณาปล่อยเงินกู้ยืมประเภทต่าง ๆ รับรองตั๋วเงินรายใหม่ ต่อาายุสัญญา เพิ่มวงเงินไถ่ถอน จัดดำเนินการหนี้สินสาขา โดยวิธีการประนอมหนี้ หรือดำเนินคดีพัฒนาเงินฝากด้านสาขา รวมทั้งการอำนวยความสะดวกแก่สาขาในเรื่องค่าใช้จ่ายและจัดซื้ออุปกรณ์ จัดคำรับรองผู้จัดการสาขา เงินทุนเลี้ยงชีพ ค่ารักษาพยาบาล เงินกู้ สวัสดิการเคราะห์เพื่อพนักงานสาขาทุกสาขา รวมทั้งค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ของสาขา ฯลฯ

สาขาธนาคารแบ่งได้เป็น

สาขาในประเทศ ประกอบด้วย สาขาเขตนครหลวง และสาขาในส่วนภูมิภาค
สาขาในต่างประเทศ

สาขาในเขตนครหลวงหรือในเขตภูมิภาค หากอยู่ในย่านชุมชน ปริมาณงานมากก็อาจมีงานด้านอื่นเพิ่มขึ้น ซึ่งบางสาขาไม่มี หรือมีแต่ขนาดเล็ก เช่น งานด้านต่างประเทศ เพื่ออำนวยความสะดวกกับพ่อค้า นักธุรกิจ ชาวต่างประเทศ หรือติดต่อการค้ากับต่างประเทศ ฯลฯ โดยส่วนใหญ่แล้ว งานหลักหรืองานเด่นของสาขาคืองานด้านฝ่ายการเงิน การหาเงินฝากและปล่อยเงินกู้ ดังที่กล่าวแล้วว่า สาขาเป็นหน่วยปฏิบัติงาน นอกจากสาขาในต่างประเทศก็เพื่อธุรกิจด้านอื่น ที่จะต้องติดต่อกับต่างประเทศให้เกิดความคล่องตัวและรวดเร็วขึ้น ผู้จัดการสาขาต่างประเทศจะได้รับมอบอำนาจจากสำนักงานใหญ่ให้กระทำเสมือนเป็นธนาคารอีกแห่งหนึ่งแต่ก็ยังคงอยู่ในขอบเขตที่สำนักงานใหญ่กำหนดไว้เช่นกัน

ตัวอย่างโครงสร้างสาขาธนาคารพาณิชย์



หน้าที่ของผู้รับมอบอำนาจและพนักงาน

ผู้จัดการ มีหน้าที่ควบคุมงานพนักงานของสาขาทั้งหมด พิจารณานุมัติสินเชื่อและเบิกเงินเกินบัญชีชั่วคราว (ไม่เกินวงเงินที่ได้รับมอบหมาย) ติดตามหาเงินฝากและงานบำไ้ให้สาขา

ผู้ช่วยผู้จัดการ (ถ้ามี) ควบคุมงานและพนักงานของสาขาทั้งหมดแทนผู้จัดการ ลงลายมือชื่อในตราสารหรือเอกสารแทนผู้จัดการ (ตามที่ได้รับมอบหมาย) ตรวจนับเงินสดแทนผู้จัดการ คุมงานด้านต่างประเทศ

สมุหบัญชี ตรวจตราความถูกต้องของเช็คตลอดจนลายมือชื่อ ตรวจงานบัญชีของสาขาทั้งหมดตลอดจนการปิดบัญชีประจำงวด ตรวจนับเงินสดร่วมกับผู้จัดการหรือผู้ช่วยผู้จัดการ

ผู้ช่วยสมุหบัญชี ช่วยงานสมุหบัญชีและงานสารบรรณ เก็บรักษาเอกสาร (ถ้ามี) พนักงานรักษาเงิน ควบคุมและรับผิดชอบความถูกต้องของเงินสดที่ปรากฏในบัญชีรับเงิน จ่ายเงินให้พนักงานเคาน์เตอร์เมื่อมีคนมาฝากหรือถอน ลงลายมือชื่อในตราสารหรือเอกสาร (ตามที่ได้รับมอบหมาย)

ผู้ช่วยพนักงานรักษาเงิน ลงสมุดจ่ายเงิน รับ-จ่ายเงินแทนพนักงานรักษาเงิน (ถ้ามี)

เช็คเกอร์ ตรวจความถูกต้องในการลงบัญชีของเลตเตอร์ ตรวจความถูกต้องของเช็คหรือสลิปต่าง ๆ และการคิดดอกเบี้ย

เลตเตอร์ เข้าบัญชีและตัดบัญชีต่าง ๆ ที่เป็น Loose sheet ด้วยเครื่องทำบัญชี รักษาและควบคุม Loose Sheet คิดดอกเบี้ยต่าง ๆ

พนักงานบัญชี ลงรายการในสมุดบัญชีทุกเล่มนอกจาก Cash Pay-Out Book จัดแยกสลิปแล้วพิมพ์ Master Voucher ออกยอดเครดิต เดบิตแล้วพิมพ์ Control Sheet ส่งสำนักงานใหญ่

พนักงานทั่วไป ให้ความสะดวกลูกค้าและผู้ที่จะมาเก็บลูกค้า เช่น รับเปิดบัญชีใหม่ ช่วยงานทั่วไปของสาขา

พนักงานเคลียร์รับ นำส่งและรับเช็คจากสำนักงานใหญ่เพื่อตัดบัญชี นำส่งเช็คคืนให้ลูกค้า จัดแยกเช็คตามประเภทเพื่อนำไปส่งสำนักงานใหญ่ หรือส่งไปเรียกเก็บต่างจังหวัด

พนักงานสินเชื่อ จัดทำสัญญากู้และ เบิกเกินบัญชี เสนอผู้จัดการ จัดทำสลิปเกี่ยวกับการซื้อลดเช็ค คิดดอกเบี้ยเงินกู้ต่าง ๆ

พนักงานเคาน์เตอร์ รับเงินสด หรือเช็คเพื่อเข้าบัญชีงรายการรับในสมุดเงินสด ประจำตัวจ่ายเงินตามเช็คหรือใบถอนเงิน รวบรวมหลักฐาน การจ่าย เพื่อสอบทานกับพนักงานรักษาเงิน

นักการ เดินหนังสือภายในสาขา และส่งหนังสือเช่น หนังสือเตือนหรือเช็คคืนให้ลูกค้า พนักงานด้านต่างประเทศ ซื้อขายเงินตราต่างประเทศ รับเปิดเลขเตอร์ออฟเครดิต และจัดการเกี่ยวกับตัวเงินตราต่างประเทศ ทำ Control Sheet ส่งสำนักงานใหญ่ ทำรายงานการซื้อขายเงินตราส่งธนาคารแห่งประเทศไทย

๖. ฝ่ายต่างประเทศ มีหน้าที่โต้ตอบจดหมายในค้ำานต่างประเทศรับซื้อตัวเงินและเอกสารที่ผู้ส่งสินค้านำมาขายลดให้ธนาคาร ซื้อขายและโอนเงินตราต่างประเทศ ควบคุมสาขาในต่างประเทศทั้งหมด หน่วยงานในฝ่ายต่างประเทศอาจแยกย่อยออกไป

ส่วนธุรการ มีหน้าที่โต้ตอบจดหมาย ประสานงานภายในระหว่างฝ่ายต่างประเทศ จัดทำทะเบียนจดหมายเข้า-ออก จัดทำเครดิตอินฟอมเมชั่น เครดิตไฟล์ จัดทำรายงานต่าง ๆ ยื่นธนาคารแห่งประเทศไทย และหน่วยราชการอื่น ๆ จัดทำรหัส โทรเลข ส่งเสริมการค้า รายการภาวะการค้าในตลาด ฯลฯ

ส่วนสินค้าเข้า มีหน้าที่รับคำขอเปิดเลขเตอร์ออฟเครดิต รับและตรวจเอกสารตามแอลซี ที่ธนาคารออกไปยังต่างประเทศลงทะเบียน จัดให้ลูกค้ารับรองตัวชำระเงินต่างประเทศ รับคำขอทำทรัสต์รีซีพ รับตรวจเอกสารตามตัวเรียกเก็บจากต่างประเทศ ฯลฯ

ส่วนสินค้าออก รับตรวจเอกสารตามตัวหรือตามแอลซี ที่ธนาคารต่างประเทศเปิดมา พิมพ์แบบฟอร์ม อี/ซี (การแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ) ส่งเรียกเก็บเงินจากต่างประเทศ และติดตามผลจ่ายเงินค่าตัวแก่ลูกค้า รับคำขอจัดทะเบียนและควบคุมวงเงินควบคุมการออกสินค้า จากคลังสินค้า ฯลฯ

ส่วนบริวรรคเงินตรา มีหน้าที่ซื้อขายตัวเงิน โอนเงินต่างประเทศ แลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ

๗. ฝ่ายกฎหมาย หน้าที่ของฝ่ายกฎหมาย เพื่อเป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำหรือในข้อ

ตามคำพิพากษา และต่อสู้เรียกร้องสิทธิผลประโยชน์ของธนาคาร จัดร่างสัญญา ทำสัญญา จดทะเบียนสิทธิและทำนิติกรรมต่าง ๆ ให้ข้อคิดเห็นเมื่อมีการประนอมหนี้ตรวจสอบฐานะของลูกหนี้ ออกหนังสือทวงหนี้ ติดตามหรืออายัดทรัพย์สินของลูกหนี้ ฯลฯ

๘. ฝ่ายอำนวยการกลาง ในแต่ละฝ่ายของทางธนาคารจะมีหน่วยธุรการเป็นผู้ประสานงานภายในฝ่าย เช่น ทำหน้าที่โต้ตอบจดหมายเก็บรักษาเอกสาร ทำบัญชี รายรับรายจ่าย จัดทำรายงานสถิติ รวบรวมเรื่องราวต่าง ๆ วิจัยการปฏิบัติงาน จัดเก็บและหาข้อมูลและอื่น ๆ ให้กับฝ่ายนั้น ๆ โดยเฉพาะ ซึ่งในทำนองเดียวกันนี้ธนาคารที่มีปริมาณงานมาก ก็จะมีฝ่ายอำนวยการกลางขึ้นเพื่อทำหน้าที่อย่างเดียวกันกับงานธุรการของฝ่าย หากแต่เป็นผู้รับผิดชอบงานธุรการของธนาคารโดยตรง งานฝ่ายอำนวยการกลางจะเป็นหน่วยงานช่วย ซึ่งจะคอยประสานงานให้ งานอื่น ๆ สำเร็จลุล่วงไป

๙. ฝ่ายเลขานุการ หน้าที่ของฝ่ายเลขานุการก็คือ จัดทำงบประมาณรายได้รายจ่าย ตรวจสอบใบสำคัญคู่จ่าย งานด้านสารบรรณและเก็บรักษาเอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูล ค้นคว้า วิจัย เศรษฐกิจ เพื่อประโยชน์แก่ธนาคาร วางแผน และปรับปรุงขยายงาน จัดพิมพ์เอกสาร เก็บพัสดุ ตลอดจนกิจการไปรษณีย์ภัณฑ์ จัดการเกี่ยวกับการซ่อมแซมอาคาร สถานที่ ดูแลพาหนะของธนาคาร ฯลฯ

ธนาคารพาณิชย์ใดที่ไม่มีฝ่ายเลขานุการ ก็มักจะผนวกสายงานนี้ไว้กับฝ่ายอำนวยการกลาง

๑๐. ฝ่ายการพนักงาน ฝ่ายการพนักงานหรือฝ่ายบุคคลากร หรือฝ่ายพนักงานสัมพันธ์ มีหน้าที่รับสมัคร ทดสอบ คัดเลือกบุคคลเข้าทำงาน และบรรจุ โยกย้าย ลาออก ลา แต่งตั้ง เลื่อนตำแหน่ง เลื่อนขั้น อับดับ ฯลฯ ให้พนักงาน จัดทำและเก็บรักษาทะเบียนประวัติ พนักงาน จัดทำและควบคุมอัตราค่าจ้างและจัดอบรม จัดทำและควบคุมสวัสดิการพนักงาน จ่ายค่ารักษาพยาบาล เงินช่วยเหลือการศึกษาของบุตรพนักงาน วางแผนและพัฒนาบุคคล ส่งเสริมบุคคลิกภาพ สมรรถภาพพนักงาน จัดสัมมนาทางวิชาการ ควบคุมและดูแลการปฏิบัติงาน ตลอดจนวินัยพนักงาน ฯลฯ

และเช่นเดียวกันงานของฝ่ายเลขานุการ ธนาคารพาณิชย์บางแห่งที่ปริมาณงานด้านนี้ ยังน้อยอยู่ ก็อาจจัดแบ่งสายงานนี้เป็นเพียงองค์งานระดับส่วนหรือหน่วยของฝ่ายอำนวยการกลาง

๑๑. ฝ่ายวิจัยและวางแผน มีหน้าที่เสาะหาข้อมูล เก็บรวบรวมสถิติ วิเคราะห์ข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อธนาคารในการพัฒนาธนาคาร ปรับปรุงและขยายงานธนาคารจากการวิจัยด้านเศรษฐกิจ การคลัง และอื่น ๆ ที่จะประโยชน์ต่อการลงทุนต่าง ๆ การปล่อยสินเชื่อ การพัฒนาเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม ซึ่งจะมีผลการขาดทุนและกำไร รายได้ของธนาคาร การสร้างความคาดหวังที่จะเกิดขึ้นคือการรู้จักวางแผนงานโดยวิเคราะห์ผลงานและข้อมูลดังกล่าวก่อนการปฏิบัติงาน เพราะธุรกิจการลงทุนของลูกค้า ก็คือการลงทุนของธนาคารด้วย ผลประโยชน์อื่นที่ธนาคารได้รับคือการขยายงานออกไป ดังนั้น ฝ่ายวิจัยและวางแผนจึงต้องทำงานอย่างละเอียดรอบคอบถูกต้อง ทันท่วงที เหตุการณ์ สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม สภาพดินฟ้าอากาศ ท้องถิ่นหนึ่งย่อมแตกต่างกัน ดังนั้นนักเศรษฐศาสตร์จึงมีบทบาทสำคัญต่อหน่วยงานนี้มาก

๑๒. ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ปัจจุบันธนาคารพาณิชย์แทบทุกแห่ง ได้จัดตั้งฝ่ายประชาสัมพันธ์ขึ้น เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการเผยแพร่ชื่อเสียง สร้างภาพพจน์ที่ดีให้กับธนาคารนั้น งานของฝ่ายประชาสัมพันธ์ จึงประกอบด้วยการสร้าง ความประทับใจ ความเชื่อถือ แก่มวลชนด้วยวิธีการต่าง ๆ ผ่านสื่อมวลชน (โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ วารสาร ฯลฯ) การเผยแพร่บริการและข่าวความเคลื่อนไหวของธนาคารทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม แก่ผู้สนใจ ด้วยการผลิตและพิมพ์สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น แผ่นพับ โบปปลิว วัสดุโฆษณาและจุลสารเศรษฐกิจต่าง ๆ การอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่มาติดต่อภายในสำนักงาน ตลอดจนการส่งเสริมความสัมพันธ์ในมวลหมู่พนักงานกันเอง

จะเห็นได้ว่า โครงสร้างของธนาคารพาณิชย์ ส่วนใหญ่มีลักษณะคล้าย ๆ กันไปตามที่กล่าวข้างต้น เปรียบเสมือนโครงสร้างของร่างกายมนุษย์ คือมีองค์ประกอบของร่างกายเหมือนกันทุกคน จะแตกต่างกันก็ตรงมีขนาดไม่เท่ากันทุกคน

การให้ความคุ้มครองต่อเงินฝากของธนาคารพาณิชย์ในปัจจุบัน

อำนาจและมาตรการต่าง ๆ ที่มีบัญญัติไว้ตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. ๒๕๐๔ และตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. ๒๕๒๒ นั้น กำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเป็นผู้ใช้อำนาจในการควบคุมและสั่งการแก่ธนาคารพาณิชย์ แต่ในทางปฏิบัตินั้นกระทรวงการคลังได้มอบอำนาจแก่ธนาคารแห่งประเทศไทย ยกเว้นเพียงนโยบายและ

เรื่องที่เป็นปัญหาสำคัญเท่านั้นที่ยังใช้อำนาจโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง พระราชบัญญัติ ทั้งสองฉบับได้กล่าวถึงมาตรการในการควบคุมการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ให้อยู่ในขอบเขต แห่งกฎหมาย และระเบียบแบบแผนอันเป็นประเพณีการปฏิบัติที่ดี เพื่อให้ธนาคารพาณิชย์ดำเนินงาน อย่างมั่นคงและเป็นประโยชน์ต่อการ เศรษฐกิจการเงินการคลังให้สอดคล้องกับนโยบายด้านการเงิน เศรษฐกิจของชาติและเพื่อความปลอดภัยของเงินฝาก ซึ่งสามารถจะแยกกล่าวได้ดังนี้

การจัดตั้งธนาคารและการเปิดสาขา

การจัดตั้งธนาคารพาณิชย์ ในปัจจุบันธนาคารพาณิชย์จะต้องจัดตั้งในรูปของบริษัท มหาชนจำกัด ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และจะต้องได้รับอนุญาตจาก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังด้วย (ตามมาตรา ๕) ทั้งนี้ เพื่อให้โอกาสกระทรวงการคลัง และธนาคารแห่งประเทศไทยใช้ดุลยพินิจว่า การอนุญาตให้จัดตั้งธนาคารควรจะสอดคล้องกับ นโยบายและสถานการณ์เศรษฐกิจ และสังคมหรือไม่อย่างไร นอกจากนั้นบุคคลใดจะถือหุ้นธนาคาร พาณิชย์ใด เกินอัตราร้อยละห้าของจำนวนหุ้นที่จำหน่ายได้แล้วทั้งหมดของธนาคารพาณิชย์นั้นมิได้ (มาตรา ๕ ทวิ)

การเปิดสาขา

การขออนุญาตเปิดสาขาของธนาคารพาณิชย์ที่จดทะเบียนในต่างประเทศ จะต้อง ดำเนินการตามมาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. ๒๕๐๔ และ พ.ศ. ๒๕๒๒ ซึ่งบัญญัติไว้ว่า

การประกอบการธนาคารพาณิชย์โดยตั้งเป็นสาขาของธนาคารที่ตั้งอยู่ในต่างประเทศ จะกระทำได้อีกต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรี กระทรวงการคลัง ในการอนุญาตรัฐมนตรีจะ กำหนดเงื่อนไขให้ต้องปฏิบัติด้วยก็ได้

สาขาของธนาคารต่างประเทศที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบการธนาคารพาณิชย์ต้อง ดำรงสินทรัพย์ไว้ในประเทศไทยตามจำนวน ชนิด วิธีการและเงื่อนไขที่รัฐมนตรี ประกาศกำหนด ในราชกิจจานุเบกษา

สินทรัพย์ที่ต้องดำรงตามวรรคสองต้องจัดหาด้วย

(๑) เงินที่นำเข้ามาจากสำนักงานใหญ่และหรือสาขาอื่นนอกประเทศไทยของธนาคาร ต่างประเทศนั้น

(๒) เงินสำรองต่าง ๆ แต่ไม่รวมถึงเงินสำรองสำหรับการลดค่าของสินทรัพย์และเงินสำรองเพื่อการชำระหนี้หรือ

(๓) เงินกำไรสุทธิแต่ละงวดการบัญชีของสาขาอันได้โอน เป็นส่วนของสำนักงานใหญ่แล้วและไม่ต้องส่งออก ทั้งนี้เมื่อหักผลขาดทุนที่เกิดขึ้นในทุกงวดการบัญชีออกแล้ว

ในการปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ถือว่าสินทรัพย์ตามวรรคสองเป็น เงินทุน

การเปิดสาขาเฉพาะธนาคารที่จดทะเบียนในประเทศ .พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้มีการแก้ไขหลักการใหม่โดยมาตรา ๗ ได้บัญญัติให้ธนาคารพาณิชย์ต้องขออนุญาตจากรัฐมนตรีฯ ก่อน ให้เป็นไปตามรายการที่รัฐมนตรีกำหนด และในการอนุญาตรัฐมนตรีจะกำหนดเงื่อนไขก็ได้ เหตุที่หลักการในการเปิดสาขาของธนาคารพาณิชย์เปลี่ยนไปเช่นนี้ ก็เพื่อป้องกันผลเสียหายที่อาจเกิดขึ้นทั้งต่อธนาคารพาณิชย์ที่เปิดสาขา ระบบธนาคารพาณิชย์เป็นส่วนรวม และทั้งต่อประชาชนด้วย

การดำรงเงินกองทุนของธนาคารพาณิชย์ ธนาคารพาณิชย์ประกอบธุรกิจด้วยเงินทุนของผู้ฝากส่วนใหญ่ ฉะนั้นธนาคารจึงควรมีทุนของตนเองให้ได้สัดส่วนกัน ทั้งนี้เพื่อสร้างความปลอดภัยให้แก่ผู้ฝาก เงินและ เจ้าหนี้ของธนาคาร และทั้งเพื่อความมั่นคงของธนาคาร เองจากผลสูญเสียที่อาจจะเกิดขึ้นกับเงินฝาก หรือสิทธิเรียกร้องของเขากล่าวคือถ้าธนาคารประสบความล้มเหลวดำเนินงานขาดทุน ผลขาดทุนหรือผลสูญเสียนั้นจะต้องหักออกจากส่วนทุนของธนาคารก่อน ฉะนั้นส่วนทุนของธนาคารมีจำนวนมากก็เท่ากับธนาคารมีความแข็งแกร่งที่จะคุ้มครองเงินฝากและหนี้สินของธนาคารได้มาก แต่ถ้าธนาคารมีส่วนทุนน้อย ผลสูญเสียที่เกิดขึ้นอาจจะกระทบกระเทือนต่อเงินฝากของลูกค้าได้ ดังนั้นรัฐบาลจึงได้ตราพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. ๒๕๒๒ มาตรา ๑๐ กำหนดเกี่ยวกับ เรื่อง เงินกองทุนไว้ดังนี้

(๑) สินทรัพย์ทั้งสิ้นไม่ต่ำกว่าอัตราที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดด้วยความเห็นชอบของรัฐมนตรี อัตราที่กำหนดนั้นจะต่ำกว่าร้อยละห้าหรือเกินร้อยละสิบห้าไม่ได้

(๒) สินทรัพย์แต่ละประเภทไม่ต่ำกว่าอัตราที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดด้วยความเห็นชอบของรัฐมนตรี

(๓) จำนวนเงินที่รับอวัลตัวเงิน รับรองตัวเงิน ออกเล็ดเตอร์ออฟเครดิตที่ธนาคารพาณิชย์มีความผูกพันในการชำระเงิน ค่าประกันการกู้ยืมเงินหรือค่าประกันการขาย ขายลดหรือขาย

ช่วงลดตัวเงิน อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกันไม่ต่ำกว่าอัตราที่ธนาคารแห่งประเทศไทย กำหนดด้วยความเห็นชอบของรัฐมนตรี

อัตราตามวรรคหนึ่ง (๒) หรือ (๓) ธนาคารแห่งประเทศไทยจะกำหนดหรือไม่ กำหนดก็ได้ และจะกำหนดเฉพาะประเภทใดประเภทหนึ่งก็ได้

การกำหนดตามมาตรานี้ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ถ้ามีผลเป็นการเปลี่ยนแปลง อัตราให้สูงขึ้น จะให้ใช้บังคับก่อนสิบห้าวันนับแต่วันประกาศมิได้

สำหรับธนาคารพาณิชย์ที่ฝ่าฝืนในเรื่องการดำรงเงินกองทุน พระราชบัญญัติการธนาคาร พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้กำหนดบทลงโทษไว้ตามมาตรา ๒๑ ซึ่งได้กำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังมีอำนาจสั่งธนาคารพาณิชย์มิให้แจกหรือจำหน่ายเงินกำไรทั้งหมดหรือแต่บางส่วนโดยให้นำเงินกำไรนั้นทั้งหมด หรือแต่บางส่วนไปเพิ่มทุนสำรองหรือไปเพิ่มสินทรัพย์ที่ต้องดำรงตามมาตรา ๖ แล้วแต่กรณี และรัฐมนตรีจะสั่งห้ามมิให้ธนาคารพาณิชย์นั้นให้กู้ยืมหรือลงทุน หรือให้ทำได้อีกได้ เจื่อนไขใด ๆ จนกว่าธนาคารพาณิชย์นั้นจะปฏิบัติถูกต้อง และตามมาตรา ๔๑ ธนาคารพาณิชย์ที่ฝ่าฝืนในเรื่องการดำรงเงินกองทุนและในเรื่องการลงทุนโดยมิได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรี ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองหมื่นบาท และในกรณีที่เป็นการผิดต่อเนื่องกัน ให้ปรับอีกครั้งหนึ่งพันบาทตลอดเวลาที่ยังทำการฝ่าฝืนอยู่ นอกจากนั้นกฎหมายยังได้บัญญัติให้ผู้บริหารงานของธนาคารอาจต้องรับโทษด้วยคือ มาตรา ๔๒ ได้กำหนดว่า ในกรณีที่ธนาคารพาณิชย์ใดกระทำความผิดเพราะฝ่าฝืนคำสั่งของรัฐมนตรี และเรื่องมิให้แจกหรือจำหน่ายกำไร กรรมการของธนาคารพาณิชย์นั้นต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งปรับทั้งจำ เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่า ตนมิได้มีส่วนในการกระทำความผิดขอธนาคารพาณิชย์นั้นด้วย

การดำรงเงินสดสำรอง เนื่องจากธนาคารพาณิชย์มีพันธะต้องจ่ายเงินฝากให้แก่ผู้ฝากเงินในทุกขณะ ฉะนั้น ธนาคารจึงจำเป็นต้องมีเงินสดสำรองไว้ส่วนหนึ่งเพื่อจ่ายตามคำสั่งของผู้ฝากโดยมิชักช้า เงินสดสำรองนั้น เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของสินทรัพย์สภาพคล่องที่ธนาคารพาณิชย์จะต้องดำรงไว้ให้เพียงพออยู่ทุกขณะ การกำหนดอัตราส่วนของเงินสดสำรองจึงเท่ากับการบังคับให้ธนาคารพาณิชย์ต้องดำรงสินทรัพย์สภาพคล่องอย่างน้อยที่สุดต้องไม่ต่ำกว่าอัตราที่กำหนด พระราชบัญญัติการธนาคาร พ.ศ. ๒๕๐๒ มาตรา ๑๑ ได้บัญญัติไว้ว่า

ธนาคารพาณิชย์ต้องดำรงเงินสดสำรอง เป็นอัตราส่วนกับ เงินฝากและหรือ เงินกู้ยืมตาม ที่ระบุไว้ในมาตรา ๑๑ ทวิ ไม่ต่ำกว่าอัตราส่วนที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดด้วยความเห็นชอบของรัฐมนตรี

อัตราส่วนที่กำหนดตามวรรคหนึ่ง จะต้องไม่ต่ำกว่าร้อยละห้า และไม่เกินร้อยละห้าสิบ ของเงินฝาก และหรือเงินกู้ยืมแล้วแต่กรณี และจะกำหนดให้เป็นอัตราส่วนกับ เงินฝากและหรือเงิน กู้ยืม ประเภทใดประเภทหนึ่งหรือหลายประเภทรวมกันหรือแยกกันก็ได้

เพื่อประโยชน์ในการดำรงเงินสดสำรองตามวรรคหนึ่ง ธนาคารแห่งประเทศไทยจะ กำหนดให้ถือเอาหลักทรัพย์รัฐบาลไทยเป็นส่วนหนึ่งของ เงินสดสำรองที่พึงดำรงนั้นก็ได้

มาตรา ๑๑ ทวิ เงินฝากและหรือเงินกู้ยืมซึ่งธนาคารพาณิชย์จะต้องดำรงเงินสด สำรองให้ได้อัตราส่วน ได้แก่เงินฝาก และหรือเงินกู้ยืมดังต่อไปนี้

- (๑) ยอดรวมเงินฝากทั้งหมด
- (๒) เงินฝากประเภทจ่ายคืนเมื่อทวงถาม
- (๓) เงินฝากประเภทจ่ายคืนเมื่อสิ้นระยะเวลาที่กำหนดไว้
- (๔) ยอดรวมเงินกู้ยืมทั้งหมด
- (๕) เงินกู้ยืมแต่ละประเภท

การคำนวณยอดเงินฝากหรือเงินกู้ยืมตามวรรคหนึ่ง ธนาคารแห่งประเทศไทยด้วย ความเห็นชอบของรัฐมนตรีจะกำหนดให้คำนวณรวมกับยอดเงินได้ เบิก เก็บบัญชีที่ยังไม่ได้จ่ายไป โดยถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของเงินฝากหรือเงินกู้ยืมอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

มาตรา ๑๑ จัตวา สินทรัพย์สภาพคล่อง ได้แก่

- (๑) เงินสด
- (๒) เงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทย
- (๓) เงินฝากสุทธิที่ธนาคารพาณิชย์แห่งอื่น
- (๔) หลักทรัพย์รัฐบาลไทยที่ปราศจากภาระผูกพัน
- (๕) พันธุ์หรือพันธบัตรที่กระทรวงการคลังค้ำประกันเงินด้วยความเห็นชอบของรัฐมนตรี

วัตถุประสงค์ของกฎหมายที่ให้อธนาคารพาณิชย์มีการดำรงเงินสดสำรองก็เพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองผู้ฝากเงิน โดยให้อธนาคารพาณิชย์แต่ละแห่งระวังรักษาสภาพคล่องจำนวนหนึ่งอันเป็นอัตราขั้นต่ำสุด (Minimum Reserve Requirement) และเป็นการช่วยให้อธนาคารแห่งประเทศไทยนำเงินสดสำรองนั้นไปลงทุนหารายได้ เพราะธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นนายธนาคารของธนาคารพาณิชย์ ไม่กระทำกิจการใดแข่งขันกับธนาคารพาณิชย์ จึงต้องมีรายได้เพื่อชดเชยค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน นอกจากนั้นธนาคารแห่งประเทศไทยยังเป็นที่รวมของเงินสดสำรองของธนาคารพาณิชย์ เมื่อธนาคารพาณิชย์เกิดขาดแคลนเงินทุนหรือเกิดเหตุฉุกเฉินใด ๆ ธนาคารแห่งประเทศไทยก็สามารถนำเอาเงินสดสำรองนั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

เพื่อให้อธนาคารพาณิชย์ถือปฏิบัติตามบทบัญญัติ เกี่ยวกับเงินสดสำรองโดยเคร่งครัด พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. ๒๔๐๕ มาตรา ๔๑ จึงมีบทลงโทษผู้ฝ่าฝืนในเรื่องการดำรงเงินสดสำรอง โดยระวางโทษปรับไม่เกินสองหมื่นบาท และในกรณีที่เป็นความผิดต่อเนื่องกัน ให้ปรับอีกวันละไม่เกินพันบาทตลอดเวลาที่ยังทำการฝ่าฝืนอยู่ และถ้าหากธนาคารพาณิชย์ยังคงดำรงเงินสดสำรองผิดเป็นเนืองนิจ มาตรา ๒๒ ใ้เจ้าอำนาจรัฐมนตรีฯ สั่งห้ามมิให้อธนาคารพาณิชย์นั้นให้กู้ยืมหรือลงทุน หรือให้ทำได้ภายใต้เงื่อนไขใด ๆ จนกว่าธนาคารพาณิชย์นั้นจะปฏิบัติตามข้อกำหนดสำหรับบทลงโทษเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารของธนาคารพาณิชย์ที่ฝ่าฝืนในเรื่องการดำรงเงินสดสำรอง ตามมาตรา ๔๒ กำหนดระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนในการกระทำความผิดของธนาคารพาณิชย์นั้นด้วย

การจำกัดประเภทของธุรกิจที่ธนาคารพาณิชย์ไม่พึงกระทำ

โดยเหตุที่ธนาคารพาณิชย์มีภาระที่ต้องใช้เงินคืนให้แก่ผู้ฝาก การลงทุนหรือนำเงินไปหาผลประโยชน์จึงต้องใช้ความระมัดระวัง และให้สามารถถอนกลับคืนได้เมื่อจำเป็นอย่างรวดเร็ว เพื่อมิให้กระทบกระเทือนถึงฐานะการเงินและความคล่องตัวของธนาคารประกอบกับไม่ประสงค์จะให้อธนาคารพาณิชย์ประกอบธุรกิจอื่นที่มีใช้ธุรกิจที่ธนาคารพาณิชย์พึงกระทำ หรือใช้เงินของธนาคารไปเพื่อประโยชน์ของผู้บริหารธนาคารหรือกลุ่มของตน กฎหมายจึงได้บัญญัติห้ามมิให้อธนาคารพาณิชย์กระทำการใดที่อาจจะทำให้ฐานะการเงินของธนาคารพาณิชย์นั้นด้อยลง หรือกระทำการใดที่อาจมีผลเสียต่อผู้ฝากเงิน ตามมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. ๒๔๒๒

ซึ่งสามารถจะแยกกล่าวได้ดังนี้คือ

๑. ห้ามลดทุนโดยมิได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง การลดทุนจะมีผลทำให้เงินกองทุนซึ่งเป็นเครื่องคุ้มครองความปลอดภัยของผู้ฝากเงินลดลง

๒. ห้ามมิให้กรรมการของธนาคารพาณิชย์นั้นกู้ยืมเงิน เพราะเจ้าหน้าที่ผู้พิจารณาเครดิตอาจขาดความเป็นอิสระ และอาจขาดความรอบคอบในการพิจารณาเครดิต เนื่องจากเกรงกลัวอิทธิพล และถ้ามิได้ตั้งบทห้ามไว้ จะเป็นช่องทางให้กรรมการนำเงินฝากของผู้ฝากไปหาประโยชน์เพื่อตนหรือพรรคพวก ซึ่งจะเป็นหนทางนำความเสียหายสู่ธนาคารได้ การให้กู้ยืมต่อไปนี้ให้ถือว่าเป็นการให้กรรมการผู้นั้นกู้ยืมเงินด้วย

ก. การให้กู้ยืมเงินแก่ภริยาหรือสามีของกรรมการผู้นั้น

ข. การให้กู้ยืมแก่ห้างหุ้นส่วนสามัญที่กรรมการผู้นั้น หรือภริยา หรือสามี ของกรรมการผู้นั้น เป็นหุ้นส่วนอยู่ หรือ

ค. การให้กู้ยืมเงินแก่ห้างหุ้นส่วนจำกัดที่กรรมการผู้นั้น หรือภริยาหรือสามีของกรรมการผู้นั้น เป็นหุ้นส่วนจำกัดไม่จำกัดความรับผิดชอบ

๓. ห้ามรับหุ้นของธนาคารพาณิชย์นั้นเป็นประกัน เพราะถ้าหากธนาคารพาณิชย์ยอมรับหุ้นของตนเองเป็นประกันนี้ เช่น เงินกู้ หากลูกค้าไม่สามารถชำระหนี้ หุ้นหรือหลักประกันดังกล่าวจะตกเป็นของธนาคารพาณิชย์ ซึ่งเท่ากับธนาคารพาณิชย์นั้นถือหุ้นของตนเองถือได้ว่าเป็นการลดทุนอย่างหนึ่ง

ห้ามรับหุ้นของธนาคารอื่นเป็นประกัน ถ้าธนาคารเจ้าของหุ้นเกิดความล้มเหลวในการดำเนินงาน ก็จะมีผลต่อธนาคารที่รับหุ้นนั้นเป็นหลักประกัน และเป็นการป้องกันมิให้ธนาคารพาณิชย์ร่วมกันหลอกลวงเพิ่มทุนโดยมิได้มีการลงเงินจริง ด้วยวิธีการต่างกู้เงินจากอีกธนาคารหนึ่งมาซื้อหุ้นแล้วมอบหุ้นของธนาคารตนเป็นหลักประกัน เงินกู้

๔. ห้ามลงทุนในอสังหาริมทรัพย์ซึ่งมิใช่เพื่อธุรกิจของธนาคารหรือสำหรับพนักงานและลูกจ้างของธนาคาร เพราะโดยสภาพอสังหาริมทรัพย์มีความสภาพคล่องน้อย เปลี่ยนเป็นเงินสดได้ยาก และธนาคารพาณิชย์ต้องรักษาความมีสภาพคล่องอยู่ในระดับที่เหมาะสม เพื่อสามารถเผชิญกับการถอนเงินฝากของลูกค้าได้ทุกขณะดังนั้นกฎหมายจึงป้องกันมิให้นำเงินฝากของประชาชนไปจมอยู่ในอสังหาริมทรัพย์มากเกินไป

๕. ห้ามลงทุนในหุ้นหรือหุ้นกับบริษัทจำกัดเกินกว่าร้อยละสิบของทุนบริษัทนั้น เพื่อให้ธนาคารพาณิชย์เข้าไปเสี่ยงในบริษัทนั้นมากเกินไป โดยการถือหุ้นหรือให้กู้ยืมโดยการซื้อหุ้น

เพราะถ้าหากบริษัทนั้นประสบความล้มเหลวในการดำเนินการธุรกิจ ก็อาจมีผลกระทบกระเทือนถึงธนาคารพาณิชย์นั้นด้วย

๖. ห้ามซื้อหรือมีหุ้นธนาคารพาณิชย์อื่น เว้นแต่จะได้มาจากการชำระหนี้หรือการประกันการให้สินเชื่อ แต่ต้องจำหน่ายภายในเวลาหกเดือนนับแต่วันที่ได้อมา

๗. ห้ามจ่ายเงินหรือทรัพย์สินอื่นให้แก่กรรมการ พนักงาน หรือลูกจ้างของธนาคารพาณิชย์นั้น เป็นค่านายหน้าหรือค่าตอบแทนสำหรับหรือเนื่องจากการกระทำหรือการประกอบธุรกิจใด ๆ ของธนาคารพาณิชย์ ทั้งนี้ นอกจากบำเหน็จเงินเดือน และเงินเพิ่มอย่างอื่นบรรดาที่พึงจ่ายตามปกติ

๘. ห้ามขายหรือให้อสังหาริมทรัพย์ใด ๆ หรือสังหาริมทรัพย์ที่มีมูลค่ารวมกันสูงกว่าที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดแก่กรรมการ และได้รายงานให้ธนาคารแห่งประเทศไทยทราบแล้ว

๙. ห้ามกระทำการใด ๆ ที่มีลักษณะเป็นอุปสรรคต่อการแข่งขันในระบบธนาคารหรือเป็นการผูกขาดหรือจำกัดตัดตอนทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ ตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดด้วยความเห็นชอบของรัฐมนตรีและประกาศในราชกิจจานุเบกษา

อนึ่ง มาตรา ๑๓ ยังได้บัญญัติห้ามมิให้ธนาคารพาณิชย์ให้กู้ยืม หรือให้เครดิตแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นจำนวนสูงเกินควร เมื่อเทียบกับเงินกองทุนของธนาคารนั้น และการให้กู้ยืมหรือให้เครดิตต่อไปนี้ ให้ถือว่าเป็นการให้กู้ยืมหรือให้เครดิตแก่บุคคลนั้นด้วย คือ

ก. การให้กู้ยืมเงินหรือให้เครดิตแก่ภริยาหรือสามีของบุคคลนั้น

ข. การให้กู้ยืมเงินหรือให้เครดิตแก่ห้างหุ้นส่วนสามัญที่บุคคลนั้นหรือภริยาหรือสามีของบุคคลนั้น เป็นหุ้นส่วน

ค. การให้กู้ยืมเงินหรือให้เครดิตแก่บริษัทจำกัดที่บุคคลนั้นและหรือภริยาหรือสามีของบุคคลนั้นถือหุ้นอยู่เป็นจำนวนเงินเกินกึ่งหนึ่งแห่งทุนของบริษัท

แต่อย่างไรก็ตาม ข้อห้ามเช่นนี้มีให้ใช้บังคับแก่ธนาคารพาณิชย์ในกรณีที่

๑. ให้กู้ยืมเงินโดยการซื้อหลักทรัพย์รัฐบาลไทย หรือหลักทรัพย์อื่นที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด

๒. ให้กู้ยืมเงินโดยมีประกันด้วยหลักทรัพย์รัฐบาลไทย หรือหลักทรัพย์ หรือสินทรัพย์อื่นที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด ทั้งนี้ เฉพาะในส่วนที่ไม่เกินมูลค่าแห่งหลักทรัพย์หรือสินทรัพย์ที่

ธนาคารพาณิชย์นั้นได้ตีราคาไว้เป็นประกัน หรือ

๓. ให้สินเชื่อกับธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด หรือ

๔. รับอวัลตัวเงิน รับรองตัวเงิน ออกเล็ทเตอร์ออฟเครดิตที่ธนาคารพาณิชย์มีความผูกพันในการชำระเงิน หรือค้ำประกันการกู้ยืมเงิน หรือค้ำประกันการขายลดหรือขายช่วงลดตัวเงิน ทั้งนี้ ตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทย กำหนด

การกำหนดเช่นนี้ไว้ เพื่อป้องกันมิให้ธนาคารพาณิชย์ผูกพันเสี่ยงภัยกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งมากเกินไป เพราะการให้กู้ยืมแก่ลูกค้ารายใดสูงเกินไป ถ้าลูกค้าผู้นั้นเกิดล้มเหลวไม่สามารถชำระหนี้ได้ จะมีผลกระทบกระเทือนต่อฐานะการเงินของธนาคารพาณิชย์มากกว่าการให้กู้ยืมหรือให้เครดิตแก่ลูกค้าราย เพื่อเป็นการกระจายความเสี่ยงออกไป ฉะนั้นหากธนาคารพาณิชย์มีความจำเป็นต้องให้กู้ยืมแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนดไว้ จะต้องยื่นความจำนงขอผ่อนผันต่อรัฐมนตรี

การให้รายงานกิจการ

มาตรา ๑๖ แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. ๒๕๒๒ ได้กำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ ประกาศงบดุลและบัญชีกำไรขาดทุน ภายในสี่เดือนนับแต่วันสิ้นปีธุรกิจของธนาคารพาณิชย์และก่อนวันประชุมใหญ่ งบดุลนั้นจะต้องมีการรับรองของผู้สอบบัญชี ผู้สอบบัญชานั้นต้องเป็นผู้ซึ่งธนาคารแห่งประเทศไทยเห็นชอบด้วยและต้องมีใช้กรรมการ พนักงาน หรือลูกจ้างของธนาคารพาณิชย์นั้น งบดุลและบัญชีขาดทุนจะต้องปิดประกาศไว้ในที่เปิดเผย การที่ต้องกำหนดเช่นนี้ก็เพราะธนาคารพาณิชย์เป็นสถาบันการเงินที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของประชาชน จึงจำเป็นต้องประกาศให้ประชาชนได้ทราบถึงฐานะและการดำเนินงานในปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร นอกจากนั้นตามมาตรา ๒๓ แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ ยังได้กำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ยื่นรายงานลับ มีรายการตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังกำหนดโดยยื่นต่อธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อให้ธนาคารแห่งประเทศไทยสามารถควบคุมการปฏิบัติงานของธนาคารพาณิชย์ให้เป็นไปตามกฎหมายและติดตามความเคลื่อนไหวทางฐานะการเงิน และการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นที่ธนาคารแห่งประเทศไทยจะต้องทราบความเคลื่อนไหวของธนาคารพาณิชย์อยู่ทุกระยะ นอกจากเรื่องการควบคุมแล้ว ตัวเลขตามรายงานเหล่านี้ยังมีประโยชน์ในการวิจัย เศรษฐกิจและการเงินในขณะหนึ่ง ๆ ด้วย

การตรวจสอบธนาคารพาณิชย์

ตามมาตรา ๒๔ แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กำหนดให้อำนาจแก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังแต่งตั้งผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์หรือมอบหมายให้ธนาคารแห่งประเทศไทย แต่งตั้งพนักงานของธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ โดยมีหน้าที่รายงานกิจการและตรวจสอบสินทรัพย์ของธนาคารพาณิชย์ อาศัยตามมาตรา นี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้รับมอบหมายให้ควบคุมดูแลธนาคารพาณิชย์ในฐานะเป็นตัวแทนของกระทรวงการคลังโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทราบถึงฐานะ และการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์นั้น ๆ ว่า อยู่ในเกณฑ์ที่มั่นคงปลอดภัย สามารถให้ความคุ้มครองแก่ผู้ฝากและเจ้าหน้าที่ของธนาคารได้เพียงใด ทั้งนี้โดยการประเมินราคาสินทรัพย์ของธนาคาร พิสูจน์หนี้สินต่าง ๆ ความสามารถในการหารายได้ ความสามารถในการจัดการ ความเจริญก้าวหน้าในอนาคตรวมทั้งตรวจสอบการปฏิบัติงานของธนาคารพาณิชย์ว่าได้ดำเนินงานไปตามบทบัญญัติ ของกฎหมายประกาศระเบียบข้อบังคับของกระทรวงการคลังและของธนาคารแห่งประเทศไทยหรือไม่ สำหรับธนาคารพาณิชย์ที่มีฐานะไม่มั่นคง หรือมีการดำเนินงานส่อเจตนาไปในทางที่ฝ่าฝืนหรือหลีกเลี่ยงกฎหมาย ก็มีความจำเป็นที่จะต้องตรวจสอบบ่อยครั้งขึ้น เพื่อให้การติดตามฐานะและผลการดำเนินงานเป็นไปโดยใกล้ชิด โดยปกติธนาคารแห่งประเทศไทย ถือเป็นนโยบายที่จะทำการตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ทั้งสำนักงานใหญ่ และสาขาทุกสำนักงานภายในระยะเวลา ๑ ถึง ๓ ปีคือครั้ง นอกจากการตรวจสอบตามปกติยังมีการตรวจสอบพิเศษ เฉพาะบางเรื่อง เมื่อมีเหตุอันควรสนใจเป็นกรณีส่วนตัว

ผลการตรวจสอบ ถ้าปรากฏว่าธนาคารพาณิชย์ใดมีฐานะการเงินอ่อนลงหรือเสื่อมลง อันเป็นผลมาจากวิธีการดำเนินงานที่เสี่ยงภัย ขาดความสุจริตรอบคอบหรือเนื่องจากผู้บริหารคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าของธนาคาร ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประโยชน์ของประชาชน เศรษฐกิจของประเทศหรือระบบการธนาคารพาณิชย์โดยส่วนรวม ผู้ตรวจการก็จะรายงานให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังทราบ และให้ธนาคารพาณิชย์นั้นปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงาน เพื่อเสริมสร้างฐานะให้มั่นคงขึ้น รวมทั้งจัดวางมาตรการที่จำเป็นเพื่อการดำเนินงานที่มั่นคงปลอดภัย และถูกต้องตามหลักการธนาคารที่ดีในระยะต่อไปด้วย ข้อปรับปรุงแก้ไขที่สำคัญโดยปกติจะมีดังนี้

๑. ปรับปรุงคุณภาพของสินทรัพย์ โดยแก้ไขและวางแนวทางในการพิจารณาให้กู้ยืม และให้เครดิต และการเรียกเก็บหนี้ให้รัดกุม ตัดบัญชีสินทรัพย์ที่ไม่อาจเรียกคืนได้จัดชั้น เป็นหนี้สูญ

กับเงินสำรองให้พอกับสินทรัพย์ที่มีการเสี่ยงภัยในการเรียกให้ชำระหนี้สิน ทั้งนี้เพื่อให้สินทรัพย์ที่ปรากฏในบัญชีของธนาคารพาณิชย์นั้นแสดงมูลค่าอันแท้จริงและถูกต้อง

๒. เพิ่มเงินกองทุนให้สูงขึ้น โดยการกันเงินสำรองส่วนของผู้ถือหุ้น หรือเพิ่มทุนให้สูงขึ้น เพื่อให้เพียงพอในการขยายกิจการและชดเชยผลขาดทุน เป็นการคุ้มครองผู้ฝากเงินและเจ้าหนี้ภายนอก

๓. เสริมสร้างฐานะสภาพคล่องของธนาคารพาณิชย์ให้อยู่ในระดับเพียงพอสำหรับจ่ายเงินให้แก่ผู้ฝากและเจ้าหนี้เมื่อถูกเรียกร้อง

๔. ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานด้านอื่น ๆ เพื่อให้ธนาคารดำเนินงานด้วยความรัดกุม ป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัยของผู้ฝากเงินและธนาคารนั่นเอง

การตรวจสอบ ผู้ตรวจสอบต้องสรุปรายงานผลการตรวจสอบให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังทราบ เพื่อสามารถใช้ดุลยพินิจสั่งการแก้ไข หรือให้ดำเนินการตามที่สมควร